

the individual internal and external conditions of their implementation. This can be possible only if cadets have high level of subjectivity, professional and psycho-pedagogical competence.

Key words: *psycho-pedagogical competence, space category, professional-educational space, professional and individual self-development, abilities to design, autodidactic skills.*

УДК 378:355.23:658:005.334

Олена Пшенична, ад'юнкт
Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПРИКОРДОННИКІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ АНАЛІЗУ І ПРОФІЛЮВАННЯ РИЗИКІВ

У статті представлено особливості підготовки майбутніх офіцерів прикордонників до застосування методів аналізу і профілювання ризиків. В Державній прикордонній службі України активно розвивається практика застосування систем аналізу ризиків та кримінального аналізу. Побудова цих відомчих систем ґрунтується на європейському досвіді.

Ключові слова: *професійна підготовка, профілювання ризиків, майбутні офіцери-прикордонники, методи аналізу ризиків, мозковий штурм.*

Постановка проблеми. Останнім часом в Державній прикордонній службі України активно розвивається практика застосування систем аналізу ризиків та кримінального аналізу. Побудова цих відомчих систем ґрунтується на європейському досвіді, і передусім – Прикордонної варті Республіки Польщі, спільній інтегрованій моделі аналізу ризиків Європейського Союзу та досвіду використання сучасних аналітичних методик. Становлення системи відбувалося також за тісної підтримки партнерів з Міжнародної організації з міграції, Держдепартаменту США, ОБСЄ, Місії Європейського Союзу та Федеральної поліції Німеччини. Крім того, завдяки співпраці з низкою прикордонних відомств, передусім Угорщини, Словаччини, Румунії, Польщі, Німеччини, Білорусі та Молдови, з Місією ЄС EUBAM, а також Європейською агенцією ФРОНТЕКС нормативно врегульовано питання обміну інформацією з суміжними країнами та правові підстави застосування аналізу ризиків на кордоні. Це актуалізує потребу в підготовці висококваліфікованих офіцерських кадрів, здатних приймати обґрунтовані та ефективні управлінські та професійні рішення з питань охорони державного кордону, що володіють практичними навичками щодо інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-службової діяльності та здатні застосувати системи управління ризиками в Держприкордонслужбі України та управління службою в будь яких умовах обстановки [1].

Проблема підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування методів аналізу ризиків в оперативно-службовій діяльності обумовлена низкою чинників.

По-перше, у нормативних документах, які визначають стратегію розвитку прикордонного відомства (Стратегія розвитку Державної прикордонної служби, схвалена розпорядженням КМУ №1189-р від 23 листопада 2015 р.) вказується на необхідності підвищення рівня боєздатності органів Держприкордонслужби та їх спроможності до виконання завдань із захисту державного кордону у нових умовах оперативно-службової діяльності [2]. Це обумовлено появою нових видів загроз, зокрема військової агресії Російської Федерації проти України, тимчасової окупації нею території Автономної Республіки Крим, розпалювання збройного конфлікту в східних регіонах України, ведення гібридної війни проти України тощо.

По-друге, у Стратегії національної безпеки України зазначається, що розвиток Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) як правоохоронного органу спеціального призначення має забезпечити ефективну реалізацію політики безпеки у сфері

захисту та охорони державного кордону України, а також охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, у тому числі шляхом створення системи інтегрованого управління безпекою державного кордону України, удосконалення інформаційної, оперативної, технічної, фізичної складових, упровадження сучасних систем контролю та аналізу ризиків. Досягнення цієї мети можливе за умови розвитку спільних програм підготовки персоналу, запровадження інтегрованої системи освіти із залученням викладачів, інструкторів із держав – членів НАТО, ЄС, формування нової культури безпеки, яка ґрунтується на експертній оцінці ризиків і потенційних загроз [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки офіцерів прикордонного відомства до професійної діяльності неодноразово привертала увагу науковців. Зокрема у працях А. Галімова, І. Грязнова, Д. Іщенко, В. Мірошніченко, Б. Олексієнка, О. Ставицького, О. Шинкарука розглядаються різноманітні аспекти формування та розвитку професійно важливих якостей та професійної компетентності офіцерів. Шляхи підвищення якості загальновійськової та військово-спеціальної підготовки курсантів були предметом дослідження О. Євсюкова, С. Кубицького, А. Протасова, Е. Сарафанюка, О. Торічного. Теорію і методику організації навчального процесу у вищому військовому навчальному закладі та особливості професійної підготовки курсантів досліджували О. Діденко, В. Бачевський, С. Будник, Н. Генералова, Ю. Дем'янюк, П. Дзюба, В. Ягупов та ін.

Важливі для розв'язання проблеми дослідження підходи щодо підвищення ефективності професійної підготовки офіцерів у вищих навчальних закладах містяться у дисертаційних дослідженнях Л. Балагур, О. Євсюкова, М. Козяра, Ю. Кузя, М. Мацишина, Р. Мішенюка, В. Родікова, О. Тогочинського та інших.

Деякі аспекти теорії та практики використання методів аналізу ризиків містяться у працях вітчизняних (Ю. Дем'янюк, А. Махнюк, Д. Хруст, О. Ставицький) і зарубіжних вчених (Дж. Джонстоун, Д. МакДауелл, Х. Мюллер, Д. Навроцкі, К. Скажинська, М. Яніцкі).

Однак комплексного дослідження з питань формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування методів аналізу ризиків в оперативно-службовій діяльності на основі системного та компетентнісного підходів на сьогодні немає: не обґрунтовано педагогічних умов формування цієї значущої для професійної діяльності здатності офіцера під час його навчання у ВНЗ; потребують удосконалення зміст, форми і методи підготовки офіцерів до застосування методів аналізу ризиків; не визначено критеріїв та показників оцінювання професійної готовності офіцерів-прикордонників до застосування цих методів в оперативно-службовій діяльності; потребує удосконалення науково-методичне забезпечення формування зазначеної готовності в умовах реформування ДПСУ.

Мета статті – узагальнення особливостей підготовки майбутніх офіцерів прикордонників до застосування методів аналізу і профілювання ризиків.

Виклад основного матеріалу. Офіцер-прикордонник повинен володіти спеціальними знаннями, уміннями, навичками і професійно-важливими якостями, які складають зміст професійної готовності до застосування методів аналізу ризиків в оперативно-службовій діяльності. Йдеться про те, що випускник ВНЗ Державної прикордонної служби України повинен знати загальні положення щодо аналізу та оцінки ризику, порядок здійснення аналізу ризиків на ділянці відділу прикордонної служби, особливості профілювання ризиків щодо протидії незаконному переміщенню осіб через державний кордон, незаконній міграції та торгівлі людьми, профілювання ризиків щодо переміщення зброї, наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, боєприпасів, вибухових речовин, матеріалів і предметів, заборонених до переміщення через державний кордон. Крім цього, випускники НАДПСУ повинні знати порядок, основні форми та методику підготовки інформаційно-аналітичних (аналітичних) матеріалів і документів та методику проведення аналітичних досліджень; методологію та порядок запровадження аналізу ризиків у діяльність ДПСУ; порядок проведення ідентифікації ризиків та загроз; критерії оцінки інформації та джерела інформації; принципи оцінки інформації за методом 4x4; основні прикладні програми, які застосовуються в процесі забезпечення інформаційно-аналітичної діяльності тощо.

Щодо умінь, то майбутні офіцери-прикордонники повинні уміти здійснювати аналіз та оцінку ризиків категорій осіб, які перетинають кордон на ділянці відповідальності відділу прикордонної служби, готувати інформаційно-аналітичні (аналітичні) матеріали та документи, проводити аналітичні дослідження; застосовувати інформаційні технології в процесі інформаційно-аналітичної діяльності; проводити статистичне спостереження та готувати статистичне зведення; визначати чинники, які впливають на систему аналізу ризиків; проводити аналіз ризиків у сфері охорони державного кордону тощо.

Важливим елементом запровадження в оперативно-службову діяльність результатів аналізу ризиків є профілювання. Воно спрямоване на аналітичну підтримку персоналу, який безпосередньо несе службу на кордоні, та передбачає обробку короткої інформації, визначення профілю ризику (опису загрози та алгоритму дій персоналу) і вжиття оперативних (у режимі реального часу) заходів [3]. Профілювання ризиків слід розглядати як одну з методик аналізу ризиків [4], яка полягає у виявленні за встановленими профілями ризиків або характерними (типовими) ознаками суб'єктів, з боку яких існує висока ймовірність протиправних дій (правопорушень) у сфері безпеки державного кордону, для проведення вибіркової (поглибленої) перевірки осіб і транспортних засобів у пунктах пропуску через державний кордон або поза ними в межах контрольованих прикордонних районів. Профілювання ризиків безпосередньо здійснюється у підрозділах охорони державного кордону, а заходи з організації профілювання ризиків здійснюються на всіх організаційних рівнях Державної прикордонної служби України відповідно до покладених завдань та визначених повноважень [5].

Відправним етапом профілювання ризиків є встановлення профілю ризику, тобто визначення сукупності інформації про загрозу у сфері безпеки державного кордону та ознак (індикаторів ризику) можливого правопорушення на державному кордоні, за якими це правопорушення може бути виявлене. Профіль ризику може бути розробленим на центральному, регіональному та територіальному рівнях Державної прикордонної служби, але вони розробляються для застосування на місцевому рівні. Одне з проблемних питань полягає в потребі чіткого розуміння, як відокремити профілі ризиків від процесу профілювання ризиків. Профіль ризиків – це сукупність інформації про загрозу у сфері безпеки державного кордону та ознак (індикаторів ризику) можливого правопорушення на державному кордоні, за якими це правопорушення може бути виявлене. Профілювання ризиків – методика аналізу ризиків, яка полягає у виявленні за встановленими профілями ризиків або характерними (типовими) ознаками суб'єктів, з боку яких існує висока ймовірність протиправних дій (правопорушень) у сфері безпеки державного кордону, для проведення вибіркової (поглибленої) перевірки осіб і транспортних засобів у пунктах пропуску через державний кордон або поза ними в межах контрольованих прикордонних районів [3].

На основі досвіду, що впливає з багаторічного періоду застосування методів аналізу ризиків в країнах Європейського Союзу, були напрацьовані певні практики у сфері управління аналізом ризиків.

Так, наприклад, щодо відбору та набору фахівців для зазначеної сфери діяльності рекомендується діяти за алгоритмом, який передбачає такі етапи та дії:

1. Кваліфікаційна розмова з метою оцінювання кандидата на відповідність формальним та професійним критеріям, наявності аналітичних умінь, мотиваційних чинників, пройдених навчальних курсів, знання іноземних мов.

2. Практична перевірка умінь, яка передбачає тестування, а також здійснення проблемного аналізу у сфері аналізу ризиків.

Кваліфікаційна розмова передбачає з'ясування наявності аналітичних умінь, здатності до аналізу та інтерпретації даних, уміння точного формулювання висновків, гіпотез; знання комп'ютера (текстових редакторів, електронних таблиць, програмного забезпечення для візуалізації результатів аналізу); володіння іноземними мовами (знання на комунікативному рівні); наявність редакторських умінь, які полягають у здатності вільно висловлювати думки в усній та письмовій формах.

Практична перевірка умінь передбачає випробувальний період від 3 до 6 місяців і полягає у перевірці умінь формулювання гіпотез і висновків, навчання, спілкування в усній та письмовій формах; наявності таких якостей, як креативність, своєчасність, здатність роботи в колективі, уміння встановлювати пріоритетність завдань, опиратися до стресу; знання програмного забезпечення, генерування даних.

Система навчальної підготовки для підготовки фахівців прикордонного відомства щодо застосування методів аналізу ризиків охоплює спеціалізовані навчальні курси, курси підвищення кваліфікації, аналіз ризиків у програмі базового курсу, навчальну підготовку за межами відомства.

Так, наприклад, навчальна дисципліна «Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-службової діяльності» для слухачів факультету підготовки керівних кадрів складається із трьох тем, послідовність вивчення яких обумовлена логікою її викладання.

Відповідно до першої теми «Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-службової діяльності» слухачі мають засвоїти суть, зміст, мету та завдання інформаційно-аналітичної діяльності в ДПСУ, основні принципи та правове забезпечення інформаційно-аналітичної діяльності, методику підготовки основних інформаційно-аналітичних матеріалів і документів, знати систему звітності в Держприкордонслужбі.

Відповідно до другої теми «Застосування системи аналізу ризиків» слухачі оволодівають основними термінами та поняттями аналізу та управління ризиками; набувають здатності здійснювати оцінку загроз та ризиків; засвоюють основи провадження аналізу ризиків у Держприкордонслужбі: правові основи здійснення аналізу ризиків в ДПСУ; завдання провадження аналізу ризиків; вимоги до структурних підрозділів та персоналу, який виконує завдання у сфері аналізу ризиків; координація організації та провадження аналізу ризиків. Крім того слухачі знайомляться з джерелами інформації для аналізу ризиків, навчаються здійснювати оцінку інформації за методом 4x4, методом ситуативного аналізу ризиків, знайомляться зі стратегічним аналізом SWOT, вивчають особливості профілювання ризиків, а також методологію розробки продуктів аналізу ризиків

Ще одна тема «Застосування засобів автоматизації в роботі інформаційно-аналітичних підрозділів» передбачає оволодіння навичками застосування прикладного програмного забезпечення при проведенні аналітичних досліджень, а також знання керівних документів, що регламентують функціонування та порядок застосування відомчих інформаційно-телекомунікаційних систем.

Теоретична підготовка слухачів здійснюється шляхом проведення лекцій (інтерактивних лекцій), семінарів, групових занять, індивідуальної та самостійної роботи. Практична направленість цих занять реалізується шляхом розв'язання ситуаційних задач із оперативно-службової діяльності органів (підрозділів) охорони кордону. Практична підготовка слухачів здійснюється при проведенні практичних, групових та індивідуальних занять. Консультації зі слухачами проводяться перед семінарськими заняттями та диференційованим заліком.

За змістом і послідовним вивченням тем навчальна дисципліна тісно пов'язана з іншими дисциплінами факультету (наукові основи управління, управління оперативно-службовою діяльністю, теорія і практика наукових досліджень, основи прикордоннології, забезпечення прикордонної безпеки) і дозволяє повно розкривати питання інформаційно-аналітичного забезпечення управління при проведенні навчальних задач та захисті магістерських робіт (задач).

Взаємозв'язок з іншими дисциплінами полягає у тому, що вивчаючи інші дисципліни, слухачі творчо застосовують отримані знання з інформаційно-аналітичного забезпечення при виконанні завдань щодо охорони державного кордону.

Вивчення дисципліни закінчується складанням диференційованого заліку.

Висновки. Отже, в Державній прикордонній службі України активно розвивається практика застосування систем аналізу ризиків та кримінального аналізу. Побудова цих відомчих систем ґрунтується на європейському досвіді, і передусім – Прикордонної варті Республіки Польщі, спільній інтегрованій моделі аналізу ризиків Європейського Союзу та

досвіду використання сучасних аналітичних методик. Система навчальної підготовки фахівців прикордонного відомства щодо застосування методів аналізу ризиків охоплює спеціалізовані навчальні курси, курси підвищення кваліфікації та навчальну підготовку поза відомством. Основна мета зазначеної системи – підготовка офіцерів з основ інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-службової діяльності, застосування системи управління ризиками в Держприкордонслужбі України та управління службою в будь яких умовах обстановки. Завдання – надати слухачам знання та практичні навички щодо інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-службової діяльності, застосування системи управління ризиками в Держприкордонслужбі України та управління службою в будь яких умовах обстановки.

Список використаних джерел

1. Діденко О. В. Особливості впровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку майбутніх офіцерів у ВНЗ / О. В. Діденко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2014. – Вип. 3. – Режим доступу: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Vnadps_2014_3_6%20(5).pdf
2. Стратегія розвитку Державної прикордонної служби України [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1189-р. – Режим доступу : http://dpsu.gov.ua/ua/law_base/doc-477/.
3. Махнюк А. В. Методика профілювання ризиків у Державній прикордонній службі [Електронний ресурс] / А. В. Махнюк // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки – Режим доступу: // www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/znpnapv_vtn/2010_53/10mavdps.pdf
4. Про прикордонний контроль : Закон України від 5 листопада 2009 року № 1710-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2010. – № 6. – Ст. 46. – Зі змінами ; ост. ред. 13 січ. 2011 р.
5. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03 квіт. 2003 р. № 661-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 27. – С. 208. – Зі змінами ; ост. ред. від 27.04.2014.

Пшеничная Елена. Особенности подготовки будущих офицеров-пограничников к применению методов анализа и профилирования рисков.

В статье представлены особенности подготовки будущих офицеров пограничников к применению методов анализа и профилирования рисков. В Государственной пограничной службе Украины активно развивается практика применения систем анализа рисков и криминального анализа. Построение этих ведомственных систем основывается на европейском опыте.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, профилирование рисков, будущие офицеры-пограничники, методы анализа рисков, мозговой штурм.

Pshenychna Olena. Features training of future officers of border guards to the use of methods of analysis and risk profiling.

In the article the features of preparation of the future officers of border guards to the use of methods of analysis and risk profiling. The State Border Service of Ukraine is actively developing the practice of risk analysis systems and criminal analysis. The construction of these departmental systems based on the European experience.

System training border agency experts on the application of risk analysis methods includes specialized training courses, refresher courses, training outside the department. The main purpose of the system - training of officers on the basis of information and analytical support for operational activity, the application of risk management in the border agencies of Ukraine.

Key words: training, risk profiling, future officers, border guards, risk analysis methods, brainstorming.